

Софија КАЛЕЗИЋ ЂУРИЧКОВИЋ*

КРОЗ СПЛЕТОВЕ ПОЕТСКИХ СИМБОЛА ЈАНКА ЂОНОВИЋА

Апстракт: Осим што је захвална са аспекта анализе мотивско-идејног, стилско-мисаоног и бројних других становишта, поезија Јанка Ђоновића драгоцјена је како за реконструкцију ауторовог стваралачког и личног портрета, тако и за сагледавање шире перспективе међуратне поетске ријечи. По посљедњој од споменутих појединости, може се примијетити да, посматрана са предметног становишта, чини један од стандардизованих егземплара властитог литерарног правца, док, сагледана са нивоа симболичности и начина експресије поетског израза, по густини метафоричности и бројним другим квалификативима – властиту епоху видно надмашује.

Кључне ријечи: *симбол, мотив, експресија, значење, љравац, револуција, мајка, завичај, љейоша, љприрода, рудари, живоћ, човјек, душа, дјеца*

И поред тога што је у књижевној критици више пута примјећивано да Ђоновић није био вјешт версификатор, ни данас се не могу порећи модерност у његовом стваралачком поступку и то управо у остварењима посвећеним родној грудии завичајним мотивима. Друга, донекле оправдана критичка „замјерка” односила се на ритмичку успореност, коју у својим успјелијим дјелима Ђоновић свакако превазилази. Заправо, примјећује се да његове квалитетније пјесме управо одишу својеврсним оригиналним и аутохтоним ритмом:

„Пружам своју руку да дохватим нечију,
што се испружила к нама из даљине.
Та рука тражи помоћ, дохват, дјечију њежност
хљеб или забачен комад тишине.”

(Пјесма „Недохват”)

---

* Др Софија Калезић Ђуричковић, Подгорица

Осим лирски и психолошки интонираних, атмосфером неухватљивих и етеричних мотива, нећемо претјерати ако устврдимо да је готово све Ђоновићево пјесништво инспирисано ауторовим визијама егзистенцијалне и етичке панораме његове Црмнице, онакве каква је она остала из недирнутих сјећања његовог дјетињства и младости. У квалитативном погледу, по јединственом суду књижевно-критичке мисли, надређена остварења у пјесничком корпусу овог аутора, осим дјела „Црнци и Црногорци”, које је 1927. године посветио стрицу погинулом у америчком рудокопу, али и свим осталим саплеменицима који су трагично и мукотрпно зарађивали печалбу по „бијеломе свијету”, ова недовршена поема, по суду Милорада Стојовића, уз Зоговићево остварење „Али Бињак” и Бањевићеву збирку „Побуне ума” – представља сам врх међуратног црногорског пјесништва. „Свом ужем завичају пјесник је посветио најљепше, најсоковитије стихове”, закључује Стојовић. „Црмница је радост његовог дјетињства и бол разочарења што их доносе године и искуства; његов стваралчки импулс, нека врста поетске метафоре”¹.

За разлику од већине црногорских пјесника код којих је мотив завичаја умјетнички оваплоћен по реалистичном и готово конкретизованом обрасцу, за Ђоновића је Црмница амбијент атрактивних, живописних пејзажа и несрећних људских судбина. Дакле, надређени мотив који израста до нивоа симбола јесте завичај, али ауторов однос према њему није испољен на начин типичан за представнике тзв. соцреалистичног, интегралнореалистичног или нешто касније неореалистичног проседеа. У поезији Јанка Ђоновића налазимо елементе симболистичког, надреалистичког, па и импресионистичког поступка, што је, осим наведене пјесме *Црнци и Црногорци*, посебно упадљиво у његовим квалитетним остварењима каква су: *Мајка*, *На Ђурђевића Тари*, *Мршви њрад*, *Планину ми дајше*, *Лувр* и друге. За трудбенике који иду да надниче „у души са селима црмничким”, пјесник пита свој завичај:

„Црмнице, зашто их жалосне испраћаш
кад у теби – кажу – има живота и свега,
зашто их не оставиш да се одмарају ту
под лептирима твога питомога снијега.”²

¹ Милорад Стојовић: „Пјесништво Јанка Ђоновића” у хрестоматији Слободана Калезића: *Црногорска књижевност у књижевној критичкој (традиционална, авангардна и социјална књижевност)*, Подгорица, 2002, стр. 405.

² Сви цитати преузети су из пјесничког избора Јанка Ђоновића: „Каменице”, Графички завод, Титоград, 1971.

Чак и у обимом мањем опусу, посвећеном европском велеградском животу, пјесникове опсервације и дубина асоцијативност као рефлекс носталгије још интензивније га везују за предио из којег је поникао:

„Метро је понорница
што на свим странама понире, извире...
Поздравља ме мапама, семафорима
и пруженим шеширом брадатог просјака
на топлом грлу
пјева ми малим, јефтиним хармоникама
под дрхтајем сићушног длана.”

(Пјесма „Прашума Париза”)

Осим мотива камена, који се још од остварења „Каменице” може условно речено сматрати ауторовим микросимболом човјека, живота и космоса, код Ђоновића постоји мањи поетски корпус који је посветио природи као основној метафори и импулсу живота (*Јесен, Тојоле, Дурмитор, Село, Риба, Зрно њијеска* и друге) и већи који се односи на предмете из његовог непосредног окружења, виђене и доживљене из персоналне, односно интимистичке визуре (*Рало моје грајо, Оіледала, Писмо, Звона, Цемјер* итд.). Постоје и оне треће чија је предметност флуидна и неухватљива, понекад и херметична у властитој поливалентности (*Слушња, Сјрах од заборава, Нашјо, Скрушење, Шјо да ти речем, Пишем ти као себи* и сл.). Најекспресивније су оне пјесме које се односе на љепоте нама блиских и добро познатих црногорских локалитета, као што су оне посвећене Перасту, Светом Стефану, Паштровићима, Змињем језеру, Дурмитору, Цетињу...

Интересантно би било истраживати креативни и персонални однос овог аутора према једном од најпознатијих црногорских прозаиста назначеног времена – Николи Лопичићу, с обзиром на то да је више пута у компаративним приступима овом темату са доста разлога истицано мишљење како Лопичић у прози представља исто што и Ђоновић у поезији.³ И поред тога што је ова два литерарна жанра по стилско-језичким и бројним другим опсервативним перспективама незахвално поредити, лако се може примијетити да у поетизацији прозе и прозаизаци-

³ О животу и дјелу Николе Лопичића Ђоновић је писао више пута, а најзначајнији његов текст објављен је 1979. у Гласнику ЦАНУ под називом *Мариналије о живоју и дјелу Николе Лопичића*. Осим тога, пет година раније припремио је за штампу Лопичићев роман „Не дирај палму”.

ји поезије, ни код једног ни код другог аутора – у односу према формалној структури књижевних жанрова – не постоје стваралачке предрасуде, нити строга ограничења. Поједини ставови на основу којих се могу сагледати сегменти експлицитне поетике Јанка Ђоновића односе се на разнолик и искрен приступ овој литерарној врсти и уопште пјесничкој вокацији, који се у најинтензивнијој мјери окреће човјеку самом, његовој сложеној подсвијести и недокучивим тајнама његове психе.

„У складу са потребом да се књижевност ослободи притисака и дириговања споља, Ђоновић се, као што смо видјели, залаже за стварање „по нагону, по осјећању”, „онако од себе, битно и непосредно”, писао је Радослав Ротковић. „За разлику од Ђорђа Лопичића који је, додуше неколико година раније, у вријеме јаче израженог утилитаризма, писао да дјела Овидија, Шекспира, Гетеа и Достојевског нијесу вјечна, као ни дјела Синклера и Горког, „јер ће доћи нови живот, са новом психологијом човјека”, Ђоновић пише управо о нечем вјечном што остаје *без обзира на њравце и сѝрује*”.⁴

У споменутом погледу Ђоновић није био досљедни поштовалац различитих модернистичких „изама”, мада су њихови рефлекси спорадично присутни у његовом дјелу. Ипак, глобално посматрано, чини се да два основна императива у његовом корпусу представљају мисаоност и естетичност, и да оне, доживљене као јединство, чине универзалију његове поетике. Наглашено третирајући проблеме радништва и сељаштва, он обogaћује социјалну књижевност властитог времена, преплићући кроз њу симболе љепоте и љубави као пандане вјечитог човјековог трајања. Нота елегичности, специфична за његов поетски исказ пружа онај фини прелив неопходан контеплативној и емоционалној равни пјесме. Дисперзивност и етеричност, као и наглашена асоцијативност и осјећајност у третирању завичајног темата су наглашени, па се симбол пантеизма такође еманира као надређен у ауторовом односу према природи и човјеку.

Симбол револуције, конкретизован кроз мотиве хљеба и слободе, а у стилском погледу кроз панегиричну интонацију, доминантни су у мањем броју остварења, као што је, на примјер, „Деца рата”:

„Зато, о зато не чудите се, будући,
што смо ми покољење рано уозбиљено,
и што наши погледи чудно блуде даљинама –
што понекад завриштимо без узрока у подне

⁴ Радослав Ротковић: *Природа, село и ѝрад у ѝоезији Јанка Ђоновића*, Предговор збирци „Каменице”, Титоград, 1971, стр. 12.

или на међама поноћи,
јер ми смо дјеца великог рата
не чудите се, не чудите се, будући”.

Мотиви рудника и рудара, дати кроз појединачне судбине и колективни усуд Црногораца да животе остављају у туђем и далеком свијету израстају у Ђоновићевој позији у симбол који боји читаво његово социјално интонирано пјесништво, те ове пјесме представљају квалитетнији дио наведеног корпуса. Остварење „Рудари” одликује се мелодичним стихом, те снажним и експресивним поређењима:

„Њихово живљење празан је друм
а глас њихов чађав и стење.
У души носе преголему љубав
и патње тешке као изломљено камење”.

Као својеврсни контраст бесперспективном и тешком животу, симбол који Ђоновићеву поезију боји хуманитетом и осјећајношћу, добротом и племенитим емоцијама јесте симбол мајке, умјетнички конкретизован кроз мотиве давања, одрицања, несобичне љубави и специфичног вида здравог резона жена из народа, без много образовања, а са великим животним искуством. Чак и у пјесмама у којима појам мајке не представља основни предметни план, већ само асоцијативно поље, Ђоновић њену психолошку фигуру боји благим и топлим тоновима. У остварењима „Крвави гњатови” или „Улица Сен-Дени” мајка је присутна само као блиска реминисценција и болна успомена. Пјесник разгледа љепоте Париза и пита се да ли би их доживио на исти начин да их посматра заједно са њом:

„Вратили би се у собицу на мансарди
ми птице небеске Картие Латена.
Јели бисмо, пили и гледали се,
били бисмо,
зар не,
најбогатији људи у Паризу?”

(Пјесма „Осјета”)

Из овакве шетње кроз сплетове поетских симбола Јанка Ђоновића може се извести велики број уопштавања, од којих би се она основна односила на поједине њене циљеве као што су ангажовање за измјену дру-

штвене стварности и етичније међуљудске односе. Њен други дио наглашеног је естетизма и сведеног израза, и поред тога што има пјесама које по референтном суду Богдана Поповића нијесу „целе лепе”, у својој компактности и дубини значења лијепи су барем поједини стихови, који сами по себи звуче комплетно и снажно. Богаћењем и модернизацијом стваралачког поступка која се огледа у свјежим метафорама, необично изреченим алегоријама, оригиналним поређењима, неспутаним асоцијацијама, Ђонових разноликошћу израза превазилази ријечју богату црногорску племенску традицију из које је поникао.

Са друге стране, поета у својим квалитетнијим остварењима посједује инспиративни замах којим превазилази властити литерарни израз и добија могућност да већ препознатљиву мотивику уздигне до иновантних идејно-стилских и естетско-значењских дијапазона.

Sofija KALEZIĆ ĐURIČKOVIĆ

THROUGH THE INSTEP OF POETIC SYMBOLS OF JANKO ĐONOVIĆ

Summary

Besides being convenient from the aspect of analysis of motivation-ideal, stylistic-reflective and many other points, the poetry of Janka Đonović is precious to reconstruct the author's creative and personal portrait, and to conceive the broader perspective of the poetic words inbetween the wars, too. Following the last of indicated particularities, one can perceive that, considered from the subject standpoint, this poetry makes one of the standardized examples of ones own literary direction, while, considered form the level of symbolic and the way of poetic expression, by the methaphorical density and many other qualifications – it clearly goes beyond its own time.

Key words: *symbol, motive, expression, meaning, direction, revolution, mother, homeland, beauty, nature, miners, life, man, soul, children*